

Hoàng Thảo Trúc Đen và Hoàng Thảo Hải Nam

Một chiều chủ nhật đẹp trời, chị Thảo sau một ngày ngao du sơn thủy với cô bạn thân Mary, gọi tôi xuống nhà U tôi để xem cái này lạ lắm, lúc đó U tôi vẫn còn nên chị ở với Cự ở nhà của Dung. Xin nói ở đây là cách gọi Bố Mẹ trong gia đình chúng tôi hơi khác mà đến khi lớn lên anh em chúng tôi mới nhận ra. Thường thường trong gia đình Việt Nam con cái gọi Cha Mẹ là Thầy U, Thầy Đẻ, Ba Mẹ, Ba Má, Tây một chút thì gọi là Ba Mãng, chúng tôi lại được dạy gọi là Ba U. Tôi nhớ có lần tôi có hỏi Ba U tôi chuyện xưng hô nửa quê nửa tỉnh này, các cụ cũng không biết là tại sao.

Nhà U tôi gần nhà tôi lắm, lái xe thì mất hết 3 phút, còn đi bộ thì cỡ 15 phút. Lúc U tôi còn sống, tôi và cháu Tuti hay chơi trò Cô Bé Choàng Khăn Đỏ. Mỗi khi tôi làm bánh hay nấu món gì thì cho cháu đạp xe đạp mang xuống Bà. Cháu để bánh trái thức ăn ở trước giỏ xe đạp, hái thêm vài cành hoa hồng hay hoa cúc tươi bỏ vào giỏ xe, choàng cái khăn đỏ trên vai hoặc cột trên tóc, trước khi đi khi nào tôi cũng dặn là coi chừng chó sói nhé, và gọi cho U tôi nói là Cô Bé Choàng Khăn Đỏ sắp xuống. U tôi cũng thích trò chơi này lắm, lúc nào cũng mở cửa đón cháu với một nụ cười thật tươi và thật hiền.

Nhà gần như vậy thường thường tôi hay đi bộ xuống dưới đó, nhưng hôm nay chị Thảo gọi xuống với một giọng nói có vẻ hào hứng quá nên tôi vội vàng lên xe phóng đi cho mau chứ đi bộ thì sốt ruột lắm không chịu nổi. Xuống đến nơi tôi đi định vào nhà để hỏi thăm U tôi thì chị Thảo từ ngoài vườn gọi. Tôi đi thẳng ra vườn, thấy chị đang đứng trước mặt 4, 5 giò lan Hoàng thảo, toàn những loại mà tôi mơ ước từ lâu: Hoàng thảo Váy Rồng (*Dendrobium aggregatum*), Hoàng thảo Long Nhãn (*Dendrobium fimbriatum*), Hoàng thảo Kim Điệp (*Dendrobium chrysotoxum*), còn có cả một giò Báo Hỷ nữa (*Dendrobium secundum*). Cây nào cũng to đem được cả chục củ bẹ và rễ đã bám vào chậu gỗ chứ không yếu đuối èo uột như những cây bán ở những show lan, chỉ được 3 cọng gió thổi nhẹ cũng bay và người mua không có nhiều hy vọng giữ được cây. Tôi đứng ngắm mấy cây lan chị Thảo mới mang về và chỉ biết xuýt xoa và lắc đầu lắc cổ.

Chị bảo chị mới khám phá ra vườn lan này ở bên Tampa, lúc chị và Mary đang lái xe trên xa lộ thì thấy có tấm bảng đề "Orchid Sale", hai người lái xe theo mũi tên chỉ thì tìm được chỗ này. Chỗ này lớn kinh khủng lắm và họ có toàn là Lan nhập cảng từ Thái Lan, Ấn Độ, Phi Luật Tân và những nước thuộc vùng Nam Mỹ. Chị không dám mua nhiều, chờ đi với tôi rồi tính sau. Tôi nhìn những cây lan mê ơi là mê chỉ muốn ra xe đi ngay nhưng đã là chiều chủ nhật rồi và từ nhà tôi qua Tampa phải mất hơn nửa tiếng lái xe. Chúng tôi ở Saint Petersburg, thành phố này như một bán đảo nối liền với những thành phố khác bằng 3 chiếc cầu dài, trong đó có cầu Skyway rất nổi tiếng. Thành ra chiều cuối tuần mùa Hè dân chúng đi chơi biển về hay bị kẹt xe. Chúng tôi có đến nơi thì vườn lan cũng đóng cửa rồi, đành chờ tuần tới vậy. Mê lan như vậy nên có lần đang làm vườn buổi chiều tôi chị Thảo với tôi ước gì mấy vườn lan mở cửa 24/24 như mấy cái chợ bán thức ăn để chị em tôi đi cho thỏa thích. Vậy là tôi đành phải bóp bụng chờ tuần sau.

Thứ sáu đến nơi tôi rủ được cô Kim, nhưng chúng tôi phải làm việc ngày thứ bảy nên chị em chúng tôi hẹn nhau 10 giờ sáng ngày chủ nhật. Tôi kiểm điểm lại tiền mặt thì chỉ có gần 300 dollars, thật là không thấm thía vào đâu vì hôm đó chị Thảo đã phải tiêu hơn 200 dollars cho 6 giò lan đó. Tôi cần phải nói chuyện với nhà tôi, chuyện này thấy dễ mà nhiều khi không dễ như mình tưởng. Tôi đi lên gác, thấy nhà tôi đang ngồi đọc sách, tôi đứng tựa vào bàn đối diện với anh:

“Anh, ngày mai em đi mua lan.”

“Em muốn đi đâu thì đi, anh có bao giờ cấm em đâu.”

“Nhưng em không có tiền.”

Nhà tôi mĩa mai:

“Em mà không có tiền thì còn ai có nữa.”

“Em chỉ có mấy trăm, chắc không đủ đâu. Chị Thảo mới tìm ra được vườn lan này, họ bán toàn những giống lan hiếm mà em thích, tìm mấy năm nay không thấy.”

Nhà tôi mắt không rời trang sách đang đọc dở, rồi lại tỉnh tỉnh nói:

“Sao khi nào em mua lan, anh cũng thấy em nói là lan này quý mà hiếm lắm, em phải mua cây này. Vậy là trong vườn em toàn lan hiếm và quý, còn vườn người khác thì toàn là lan tầm thường?”

Tôi cũng thấy buồn cười vì nhà tôi nhận xét rất đúng. Mỗi lần đi mua lan, cây nào chưa có, tôi cũng nói với nhà tôi là: *“lan này hiếm lắm, em tìm lâu lắm rồi.”*

“Thật đấy anh, em phải đi chỗ này ngày mai.”

“Thôi để anh coi lại Visa xem tháng này mình còn tiền không đã.”

Thấy hành hạ tinh thần con vợ mê lan hơn mê chồng này đã đủ, nhà tôi nói là tôi có thể tiêu trong vòng 500 dollars cho lan. Tôi muốn và hy vọng được nhiều gấp đôi như vậy, nhưng thôi nếu thiếu thì tôi lại Tấu Cô (xin xem bài [“Lan Vũ Nữ, *Oncidium sphacelatum*”](#) trên trang Web của Hội HLVN). Cụ Nguyễn Du mà thấy tình cảnh tôi như vậy thế nào cụ cũng bắt cô Thúy Kiều phải chia xẻ hai câu này với tôi.

*Bắt phong trần phải phong trần,
Cho phong lưu mới được phần phong lưu.*

Vậy là sau khi đi làm về ngày thứ bảy, tôi đi chợ mua đồ nấu một nồi bún bò giò heo, đầy đủ rau chuối, rau muống, rau thơm xắt nhuyễn, hành tây đỏ và hành ngò để rắc lên trên tô bún. Sáng chủ nhật dậy thật sớm luộc bún, còn làm thêm mấy đĩa bánh bột lọc mỡ màng trong suốt nhìn thấy miếng tôm màu đỏ cam bên trong, để ăn sáng và phòng ngừa mê lan quá mà có về muộn thì nhà tôi nhắm nháp cho đỡ đói lòng chờ tôi về (tôi không dám để nhà tôi sửa soạn tô bún bò vì nếu lỡ nấu nước dùng chưa đủ nóng hoặc quên rắc hành ngò mà vác tô bún ra ăn thì

hông hết). Lo phần thức ăn xong tôi còn đến hơn 2 tiếng đồng hồ để tưới lan. Cuối tuần có nhiều thì giờ tôi hay tưới lan từng cây một để ngắm từng cái rễ mới, những đọt non hay những nụ hoa mới bắt đầu nhú ra. Tôi hay sửa soạn 4 chậu nước thật lớn có thể nhúng cả cái chậu gỗ bề ngang nửa thước vào. Bốn chậu là vì một chậu cho nước thường, một chậu cho nước có pha B1, một chậu pha Miracle Gro cho lá tốt và một chậu pha Miracle Grow cho cây ra hoa. Tôi cứ tuần tự lấy những giò lan gắn trên khúc gỗ hay những giò lan để trong chậu nhỏ trước rồi đến những chậu lớn sau, lúc tưới như vậy tôi cứ quan sát lan nào chỉ cần tưới nước thường, lan nào cần tưới B1 hay cần cho lá, cho hoa, làm như vậy tôi tiết kiệm được nhiều nước và thì giờ, và những lúc tưới như vậy tôi được ngắm nghĩa từng cây lan một, rất là thú vị.

Đến 9:30 thì chị Thảo đến, hai chị em ăn mỗi đĩa một đĩa bánh bột lọc, uống trà xong là đến đón cô Kim. Đến nơi cô ấy đã chờ sẵn ở trước cửa nhà. Lên xe, tôi hỏi cô đã lo thức ăn cho chồng con ở nhà chưa. Cô bảo là xong xuôi hết rồi, cô có thể cưỡi ngựa xem hoa với chúng tôi cho đến chiều. Đến vườn lan lúc 10:30 họ vừa mở cửa. Chúng tôi đi vào gặp ông chủ là Louis del Favero. Chị Thảo vì đã thấy tuần trước rồi nên có vẻ bình tĩnh còn tôi với cô Kim thì choáng váng mặt mày như tướng Lục Tồn của nước Đông Ngô lọt vào Thạch trận của Khổng Minh Gia cát Lượng. Chúng tôi không bị Thạch trận mà bị Lan trận vậy khôn, trên đầu, dưới đất, bên phải, bên trái chỗ nào cũng là lan vì Louis del Favero có đến 40 ngàn cây lan nằm trong 2 cái nhà kiếng khổng lồ. Chúng tôi có mang một bao tiền thật lớn đến đây cũng không thấm thía vào đâu. Ông này lại chuyên môn nuôi lan xứ nóng, từ 16 tuổi đã trồng lan rồi sau đó đi từ Nam Mỹ, Trung Mỹ đến vùng Caribbean để thu thập lan cho đến khi CITES (Convention on International Trade in Endangered Species) ra đời. Vào những năm cuối của thập niên 70, ông là những người săn lan cuối cùng trên thế giới trước khi CITES kiểm soát chặt chẽ hơn. Vào đầu năm 1980, ông mới dừng chân ở Tampa để thành lập vườn lan này. Tuy không nói ra nhưng tôi nghĩ Louis del Favero cũng có một mối hận lòng với CITES như Tiến Sĩ Gunnar Seidenfaden của Thụy Điển (xin xem bài [“Những Đoá Hoa Cẩm”](#) của Gunnar Seidenfaden trên trang Web của Hội HLVN).

Vì Louis chuyên môn về lan ở xứ nóng nên chúng tôi thấy đủ những loại lan của vùng Đông Nam Á ở đây, nguyên Hoàng thảo Vảy Rồng (*Dendrobium aggregatum*) từ lớn đến nhỏ tôi thấy cũng đã cả ngàn giò. Chúng tôi quanh quẩn trong vườn lan gần 4 tiếng. Tôi phá tiền cứng cho ông Louis gần 1000 dollars, cô Kim rất cẩn thận cũng dâng cho ông ấy hơn 400 dollars, chị Thảo vì không muốn bị phá sản vì tuần trước đã mua mất hơn 200 dollars nên tuần này chỉ tiêu thêm hơn 200 dollars nữa cho chẵn 500 dollars. Kiểm điểm lại ngoài những giò Hoàng thảo đủ loại tôi còn mua được 6 bụi lan trúc có thể tên *Dendrobium hancockii* (mà mãi đến năm 2005, là 9 năm sau, tôi mới khám phá ra đó là lan *Dendrobium hainanensi*). Vì rất thích tre trúc nên thấy loại lan mới mẻ này tôi lấy ngay, và lại giá rất rẻ có 10 dollars 1 giò, mỗi giò đếm được 5, 6 cọng. Cô Kim và chị Thảo mỗi người cũng lấy 2 giò. Năm đó và những năm sau này tôi còn ghé vườn lan của Louis del Favero nhiều lần và những giò lan trúc của tất cả 3 chúng tôi chết dần theo năm tháng. Năm 2000, trong một dịp đi mua lan của Louis del Favero, tôi và chị Thảo thấy mấy giò lan tre của ông ấy còn sót lại nhưng không được tưới tốt lắm. Chúng tôi nhặt được 4 giò còn lại, ông này vừa bán vừa cho tính ra có 3 dollars một giò. Tôi về nhà kiểm sách hoa lan, đi

thư viện không có sách nào nói về loại lan này. Tôi đành săn sóc mấy cây lan tre này như cách săn sóc mấy loại lan Hoàng thảo, lan ra hoa nhưng mỗi mùa chỉ được 1 hay 2 cái hoa là chúng tôi đã mừng lắm rồi, ngắm nghía suốt ngày.

Năm 2003, một hôm tôi đang làm việc ở sở, Michael Polen, chủ nhân của tiệm lan Art Stone, gọi nói là có một cây *Dendrobium hancockii* giá là 50 dollars. Vì tiệm này ở cách sở làm của chúng tôi độ 3 phút lái xe nên giờ ăn trưa tôi với cô Kim hay lân la ở đó xem có cây lan nào mới về hoặc có dân chơi lan nào mang cây lan lớn nuôi lâu năm ra bán không. Tôi bảo tôi sẽ ra tiệm vào buổi trưa. Đến giờ ăn tôi và cô Kim nôn nóng đi ra gặp Michael ngay, nhìn cây lan quá lớn và tươi tốt mặc dù chỉ nằm trong chậu gỗ mỗi chiều dài bằng 1 gang tay của tôi nhưng có được cỡ 20 cành tôi mừng quá, cảm ơn Michael rồi

rít. Mang lan về nhà tôi so sánh với mấy cây lan trúc *Dendrobium hancockii* mua của Louis del Favero thì thấy hơi khác. Cây mới mua thân lớn bằng ngón tay út và màu đen, lá thì dài hơn và hơi rũ xuống. Còn mấy cây tôi đang có thì thân chỉ nhỏ bằng 1 phần 3 của cây mới mang về và màu xanh, lá ngắn bằng 2 phần 3 lá của cây kia. Tôi hơi nghi ngờ nhưng thể tên hai của cả hai cây cùng viết là *Dendrobium hancockii* rõ ràng như vậy, và tôi không tin là một nhà trồng lan lâu năm và có kinh nghiệm như Louis del Favero lại nhầm lẫn như vậy. Tôi đành cho cây mới mang về may mắn được người chủ biết cách săn sóc nên tốt, còn cây của tôi mua của Louis chúng tôi không biết cách trồng mới ẻo uột như vậy thành ra trông khác. Tôi ráng đọc trên cái thẻ thì có in là "Maisie's Orchid" ở California. Tôi gọi điện thoại đến chỗ này cả 10 lần, định mua thêm vài cây nữa nhưng không có ai trả lời.

Tôi treo cây lan trúc mới mang về ở dưới cành cây hoàng lan có nắng buổi sáng, tưới mỗi ngày vì chậu nhỏ và rễ đã bám đầy, cứ ngắm những cành lan ẻo lả mà cứng cáp, đen tuyền là cũng đủ thích mắt. Mùa Xuân năm 2004, cây nở được độ 20 cái hoa, những nụ hoa vàng đậm nổi bật giữa màu xanh của lá trông như một cây tre đen có hoa vàng, ai thấy cũng thích. Vì đẹp như vậy nên lúc tôi sửa soạn bán bớt cây cối trong vườn để dọn nhà lên Seattle, tôi bán được cho một người Mỹ một cây lan trúc mua của Louis chỉ có hai nhánh được 15 dollars, còn 3 cây kia tôi trồng chung 1 chậu, thấy mạnh và lớn hơn tôi bán cho vợ chồng cô Tuyết được 70 dollars. Đôi vợ chồng này mê lan và mê cây, họ không bỏ một show lan nào và hàng tháng lái xe đi Miami để tìm lan và tìm cây. Họ dám mua cây lan trúc của tôi với giá như vậy thì tôi biết loại lan này lúc đó rất hiếm. Còn giò lan tốt tôi mua của Michael có nhiều người đòi mua, tôi cho giá thật cao là 500 dollars, ra giá như vậy nhưng nếu ai mua tôi cũng không dám bán.

Vậy là giò lan Hoàng thảo Trúc Đen này theo chúng tôi rong ruổi đường trường bỏ miền Đông Nam đến miền Tây Bắc nước Mỹ. Khí hậu hai nơi hoàn toàn khác nhau. Tôi hay gọi Seattle là Đà Lạt vì khí hậu, thủy thổ rất giống, chỉ khác một điều là vùng này nằm dọc theo biển Thái Bình Dương. Lên đến đây vào mùa Xuân năm 2005, tôi ráng gọi Maisie's Orchid thêm vài lần nữa để mua thêm Hoàng thảo Trúc Đen nhưng vô vọng. Tôi tìm trên Internet, vào catalog của nhiều nơi trồng lan cũng không có, một lần tôi vào catalog của Andy's Orchids thì thấy họ có một loại lan giống Hoàng thảo Trúc Đen, gọi là *Dendrobium hainanensis*, giá 25 dollars một giò. Tôi bắt điện thoại gọi ngay, và hỏi về *Dendrobium hancockii*. Ông ta nói có và giá đắt gấp hai lần *Dendrobium hainanensis* là 50 dollars. Tôi đặt mua mỗi thứ hai cây, tôi cũng không quên hỏi là ông ta có biết gì về Maisie's Orchids không. Ông ta cho biết là ông Maisie đã đẹp tiệm về hưu rồi, thảo nào mà tôi gọi mãi gọi hoài không có ai trả lời.

Vài ngày sau thì nhận được lan, mở hộp lan ra để 4 cây lan trước mặt, *Dendrobium hancockii* giá đắt mà đếm được có 4 cành, *Dendrobium hainanensis* rẻ thì mỗi chậu lại đếm được gần 10 cành. Sau khi quan sát thì tôi mới vỡ lẽ ra rằng những cây lan tre mà chị Thảo, cô Kim và tôi mua của Louis del Favero và làm chết, rồi mấy năm sau chị Thảo và tôi lại mua thêm vài cây nữa, rồi tôi bán đi khi dọn nhà lên Seattle đều là loại lan *Dendrobium hainanensis* chứ không phải *Dendrobium hancockii* như là bảng tên viết. Tôi phải lận đận 9 năm với 2 thứ lan này và cuối cùng mới có “ánh sáng ở cuối

đường hầm”, tôi không biết giờ này ông Louis del Favero đã biết sự nhầm lẫn này chưa?

Theo sự chỉ dẫn của Andy thì *Dendrobium hancockii* và *Dendrobium hainanensis* trông giống nhau, có thể chịu lạnh đến 45°F (7.2°C). Đến cuối mùa Hạ năm 2005, cây Hoàng thảo Trúc Đen tôi mang ở Florida lên chịu khí hậu mát mẻ của miền Tây Bắc ra cho tôi cỡ 10 cành mới cộng thêm gần 20 keikis. Những cây mới mua của Andy cũng vậy, cả Hoàng thảo Hải Nam lẫn Hoàng thảo Trúc Đen thì nhau ra cành mới từ dưới gốc và keikis ở lưng chừng cành cũ. Chẳng bao lâu cái rễ của những cái keikis này dài ra độ nửa gang tay, tôi lại gỡ ra làm thành cây mới. Cây mọc tốt và thích lạnh, tôi để những cây này ngoài trời cho đến cuối tháng 10 khi nhiệt độ bên ngoài xuống đến 40°F (4.4°C), tôi mới mang vào trong greenhouse, ở đó ban ngày cỡ 60°F (15.5°C) và ban đêm là 50°F (10°C) và chỉ tưới khi nào sờ thấy đất trồng đã khô.

Cuối tháng 2 năm 2006, tôi vừa tính sửa soạn tưới phân ra hoa cho những cây lan trong greenhouse thì khi đứng ngắm giò Hoàng thảo Hải Nam tôi thấy trên cành khô khan nhú ra vài cái nụ nhỏ bằng hạt gạo. Mừng quá tôi xem xét mấy cây Hoàng thảo Hải Nam khác, cây nào cũng đang đơm nụ, chẳng bao lâu thì những nụ hoa này lớn bằng nụ mai vàng và cuối cùng Hoàng thảo Hải Nam nở hoa vào cuối tháng 3. Còn Hoàng thảo Trúc Đen mãi đến cuối tháng ba khi những nụ hoa Hoàng thảo Hải Nam bắt đầu tàn thì là lúc Hoàng thảo Trúc Đen bắt đầu có những nụ hoa giống như hạt gạo màu xanh, bắt đầu nứt ra từ những cành đen bóng và nở hoa vào tháng năm. Và sau đó vào cuối Hè lúc sắp sang thu mấy giò, Hoàng thảo Hải Nam lại nở hoa thêm một lần nữa nhưng không nhiều bằng lúc mới vào Xuân.

Tôi mê say hai loại lan này quá nên khi nào rảnh rang hay vào Internet tìm hiểu thêm. Cuối năm 2006, tôi tìm được bài [Trúc Lan](#) của hoalanvietnam.org, trong đó có một đoạn viết về *Dendrobium hancockii* và *Dendrobium hainanensis*. Đoạn này đối với tôi có một giá trị không cùng, ngoài sự phân tích rõ ràng về hai loại hoa này, nêu ra những sự ngộ nhận của các khoa học gia nổi tiếng trên thế giới, còn có một chuyện rất lý thú là tác giả đấu tranh để lấy thổ lan, Hoàng thảo Hải Nam và Hoàng thảo Trúc Đen của Maisie's Orchid ở Fascination of Orchid Show vào năm 2000.

Tôi bắt chước thám tử Sherlock Holmes nổi tiếng của nước Anh suy ra là: năm 2000, theo bài Trúc Lan thì ông Maisie Fung, một mình một chợ, bán hai loại lan này. Chắc lúc đó một người chơi lan rất sành ở St. Petersburg, Florida, mua được một cây Hoàng thảo Trúc Đen của Maisie, biết cách trồng nên cây rất tốt. Sau đó có thể vì chán, vì túng tiền hay vì cây lan không ra hoa nhiều như ý muốn nên mang ra nhờ Art Stone bán và cây này lọt vào tay tôi với tấm thẻ viết tên là Maisie's Orchid và cuối cùng cây này theo tôi đến miền Tây bắc này. Không phụ tình tôi, giò Hoàng thảo Trúc Đen này cùng với những giò Hoàng thảo Trúc Đen và Hoàng thảo Hải Nam mà tôi mua sau này của Andy's Orchids đã mang đến cho tôi tất cả những gì mà một người mê lan và trồng lan mong ước ở cây lan quý của mình là tươi tốt, mạnh khỏe, mọc ra không biết bao nhiêu là chồi mới và mỗi năm đều đặn từ đầu Xuân cho đến cuối Hè điem trang cho mảnh vườn nhỏ của tôi bằng những bông hoa vàng như nghệ nồng nàn mùi thơm của mật, quyến rũ tôi và lũ ong bướm đa tình.

Dưới đây là cách trồng Hoàng thảo Hải Nam và Hoàng thảo Trúc Đen của tôi:

- Cây thích hợp với vỏ cây, đá bọt, gạch vụn, chậu đất vỡ đập nhỏ.
- Vì dùng công thức trồng như trên nên mùa Hè tưới mỗi ngày một lần. Mùa Đông, tôi chỉ tưới 1 tuần 1 lần hoặc khi thấy đất trồng hoàn toàn khô.
- Bón phân Miracle Grow loại cho ra hoa (0-30-20) vào cuối tháng 2, hoa tàn, không cần cho cây, nghỉ tưới phân Miracle Grow cho ra lá để cây con ra kịp và cứng cáp vào cuối Hè.
- Cây thích nắng buổi sáng và nắng yếu lúc xế chiều. Tránh nắng trực tiếp chiếu vào cây lúc buổi trưa.
- Cây thích lạnh, có thể chịu được đến 35°F (1.6°C). Tôi nghĩ phải cần lạnh để ra hoa và chồi non.

Xin chia sẻ chút kinh nghiệm của tôi về 2 giống lan này với các bạn.

Mùa Thu 2009
Phạm Hảo-Seattle